

דף מד

'היתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה — הרי זו בסקילה ואין לה לא פתח בית האב...' — משום שאינה מיוחסת אחר אביה, כיון שהוא נכרי והיא יהודית. ולא משום שאין לעובדי כוכבים יחוס אחר אביהם, שהרי נאמר 'מרודך בלאדן בן בלאדן', [ורק עבדים אין להם יחוס]. (ראשונים [עפ"י יבמות סב.].

וכן מבואר בקדושין (יז): לענין ירושה, שהגוי יורש את אביו דבר תורה משא"כ הגר, אין לו שום קורבה למשפחתו הקודמת. וכן הדין לענין שאר הלכות כגון עריות כיבוד הורים ואבלות. ומבואר גם בגמרא בסמוך שלא שאלו אלא 'אי הכי [דמרבין הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה] מילקא נמי נילקי ומאה סלע נמי לשלם' אבל לא שאלו להצריך פתח בית אביה — שזה אין שייך בגיורת.

ומה שנאמר באשת יפת תואר 'ובכתה את אביה' — י"ל שעדיין לא נתגיירה, אבל לאחר מכן כשמתגיירת אינו קרוי 'אביה'. [ומה שלא הביאו ביבמות מקרא זה שבתורה להוכיח שיש יחוס לנכרי, יש לומר שרצו להביא שמיוחס אחר אביו בשמו. גם יש מקום לדרוש 'אביה ואמה' שביפת תואר על אליליה, כמו שנאמר 'אמרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו'. ואולי כיון שנתגיירה בעל כרחא ואינה גיורת גמורה (עתוס' קדושין כב.) עדיין 'אביה' הוא].

(ע"ב) 'רבא אמר: חייב. ממאי, מדתני אמי בתולת ישראל ולא בתולת גרים, אי אמרת בשלמא כי האי גוונא בישראל מיחייב, היינו דאיצטריך קרא למעוטי גרים, אלא אי אמרת בישראל

כה"ג פטור השתא בישראל פטור בגרים מיבעיא?!' — הקשה הגרעק"א, הלא צריך קרא לפטור בבת גרים מן המלקות, שהרי לא נתמעט לגמרי כשאין לה אב אלא שממילא פטור מליתן מאה כסף מאחר ואין האב קיים ליתן לו, אבל יש לו ללקות. וצריך לומר שמלקות ומאה כסף תלויים זה בזה. וצ"ע. עד כאן מדברי הגרעק"א. ואולם בספר משך-חכמה (תצא כב, יז) נקט שלא פטור רבי יוסי בר חנינא ביתומה אלא ממאה כסף, שהוא בא עבור הבזיון שביזה לאביה, אבל מלקות חייב על שרצה להורגה [וזה דלא כהסוגיא בערכין טו, וצ"ע]. ולפי זה ודאי הוצרך למעט בת גרים ממלקות [וכמו שמבואר לעיל בגמרא שכל שלידתה שלא בקדושה אינו לוקה, ממה שהקשו 'מילקא נמי נילקי'. וכן מפורש בראשונים].

וצריך לומר שמשמע לרבא דתני אמי קאי על מאה כסף שנאמר באותו פסוק, 'וענשו אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל' — הא בתולת גרים אינו נותן מאה כסף. ואם היה קאי על קרא דלעיל, היה לו לכתוב לאחר 'ויסרו אותו' — כי הוציא שם רע על בתולת ישראל.

(אגב, לא הבנתי מה שמשמע בשיטה מקובצת (במשנה ד"ה ולא מאה) שכשאין לה אב ולא פתח בית אב אינו משלם ולא לוקה. וצ"ע מדוע סתם כרבי יוסי בר חנינא ולא כדמסיק רבא. וגם לרבי יוסי ב"ח מהיכן שמענו שכשאין לה פתח בית אב נתמעט ממלקות וממון. ועכ"פ מבואר בשיטמ"ק דלא כהמשך-חכמה הנ"ל).

*

וענשו אתו מאה כסף — כענין תשלומי כפל. שהרי הוא בא להפסידה חמשים כסף של מוהר הבתולות [ואף על פי שסכום הכתובה בתורת חובה, תקנת חכמים היא, היה מנהג מאז לכתוב לה כזאת] — שלולא כן למה לו להוציא עלילות בשקר, יגרשנה, כדכתיב כי שנא — שלח.

'... ושמא (ענשו חמור) משום שגורם לה מיתה, דכתיב ואם אמת היה...!'

— נמצא כי האומר בפיו חמור מן העושה מעשה, (שהמאנס בתולה אינו נותן אלא חמשים וזה נותן מאה).

ונתנו לאבי הנערה — ואעפ"י שהיא נשואה וכבר אינה ברשותו — מפני שאם היה אמת היה הדבר, פגם גדול הוא לאביה שזינתה בביתו ונסקלת פתח ביתו, עתה שיצאה זכאית, השבח לאביה. ועוד, בשכר שהוא מליץ לה, נתנה לו התורה שכרו. ויש אומרים: לא יזכה בדמים האב עצמו, אלא ניתנים לו לעשות לה בהם סגולה (כעין קרן) והיא תהנה מהם. — כל 'נערה' בפרשה חסר ה"א מלבד זו — שכבר נתבררה תומתה והרי היא שלמה כמוצאת שלום.

כי הוציא שם רע על בתולת ישראל — לא על זו בלבד הוציא שם רע אלא על כל בתולות ישראל. אמרו בזה: מי ששם עלילות דברים על אשתו ראשונה ומוציא עליה שם רע — כאילו הוציא למעלה, שנאמר כי הוציא שם רע על בתולת ישראל — סתם (כיניו לשכינה).

לא יוכל לשלחה כל ימיו — שאר כל אדם נאמן על אשתו לומר שמצא בה ערות דבר ולשלחה, אבל זה כבר הוחזק שקרן בדבר זה לפיכך לא יוציאה. ולפי שבקש להוציאה שלא כדין, ומסתמא בקרוב ימצא לה עלילה אחרת — שהרי על כרחו היא תחתיו — לפיכך לא יוכל לשלחה, מדה כנגד מדה. (מתוך ספר הפרשיות, עפ"י: מורה הנבוכים ח"ג לט; משנה ערכין טו ורש"י; מושב קנים מבעלי התוס'; חזקוני; מדרש הגדול; זהר ואתחנן; רד"צ הופמן. מש"כ (מבעלי התוספות) שהממון שלה והאב עושה לה סגולה ושלא יזכה בו בעלה) — כן כתב התור"ד בסוגינתו. ובספר אבי עזרי (נערה ג.ב) דחה דעה זו וכתב: 'אין ספק שאין זה מהתוס' רי"ד'. אך כאמור מצאנו עד נוסף לדעה זו).

דף מה

ציונים וראשי פרקים לעיון

'למימרא דכל היכא דאישתני גופא אישתני קטלא...' — יש מי שכתב, שכל הנידון שבגמרא אינו נאמר אלא באופן שגם במצבו הנוכחי יש עליו אותו איסור, אלא שדינו ועונשו שונים, אבל אם עתה אין עליו איסור זה כלל, לא שייך לדון בו שנשתנה עונשו. ודנים בו כפי מה שנתחייב. כן כתב בשו"ת דובב מישרים (ח"ג יט). ומתוך כך נחלק על דברי האבני-נור (ח"ב שצא. וע"ע אה"ע ג.ג), שמלך שעבר על איסור 'לא ירבה לו סוסים' ונסתלק משררותו, שוב אינו לוקה, שהרי נשתנה דינו.

ולכאורה נראה שאפילו אם לא ננקוט כחידושו זה, (וע"ש שכן היא דעת עוד אחרונים, שגם בזה שייך האי כללא ד'הואיל ונשתני'), היה מקום לפקפק בחידוש האבני"ז, שהרי אילו יחזרו עתה וימנעו שוב למלך, יהא שוב מצווה בלאו זה, וא"כ באמת לא נשתנה דינו ומיתתו, כי גם עתה שייך בו הדבר באופן עקרוני, ואינו דומה לבן נח שנתגייר (ע' בסוגיא דסנהדרין עא) או לנערה שבגרה. וסברא כזו מובאת בדובב מישרים שם בשם שו"ת בר ליזאי (תנינא ח) על אשת איש שזינתה ונתגרשה, שפשוט שאין שייך לפטרה משום דאישתני דינה.

ואולם מסוגינתו מבואר לכאורה שאפילו בשינוי שיכול לחזור, כהדיוט שחטא ונתמנה לנשיא, שייך לומר 'אישתני', כי על כל פנים הוא עתה במעמד אחר וכאיש אחר דמי, שדינו שונה מדין האיש הקודם. ובכל זאת נראה שאינו דומה לאשת-איש שנתגרשה, שאין בה שינוי מהותי בשמה ותארה. ע"ע במובא בסנהדרין עא (חוברת מב) פרטים נוספים בדין זה.